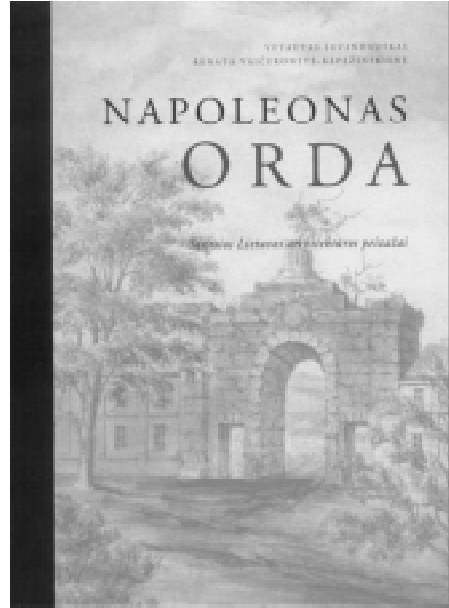

Vytautas Levandauskas,
Renata Vaičekonytė-Kepežinskienė.
NAPOLEONAS ORDA: SENOSIOS
LIETUVOS ARCHITEKTŪROS
PEIZAŽAI

Vilnius: Vilniaus dailės akademijos
leidykla, 2006, 341 p.

Vytautas Levandauskas,
Renata Vaičekonytė-Kepežinskienė.
NAPOLÉON ORDA:
ARCHITECTURAL LANDSCAPES
OF HISTORICAL LITHUANIA

Vilnius: Vilnius Academy
of Fine Arts Press, 2006, 350 p.

NAPOLÉONO ORDOS PIEŠINIAI SUGRAŽINA SENOSIOS LIETUVOS VAIZDUS

Paintings of Napoleon Orda Restore the View of Historical Lithuania

SUMMARY OF THE REVIEW

This year is the 200th jubilee of the birth of painter, composer and intellectual Napoleonas Orda (1807–1883). He was an artist who considered himself to be a citizen of the Grand Duchy of Lithuania. Orda realized the significance of the quickly vanishing valuables of the former states' culture. He hurried to immortalize its castles, churches, estates and towns by a pencil and brush. Year-by-year he traveled across the former territory of Grand Duchy of Lithuania and created over a thousand pictures of old Lithuania. On the occasion of the artist jubilee it is recommended to recall his heritage, to look through V. Levandauskas and R. Vaičekonytė-Kepežinskienė is monograph about N. Orda, and to appreciate the work of art critics.

This monograph is the most thorough and lavishly illustrated publication about the artist. The gestation of the book took over ten years because the manuscripts and documents of N. Orda are spread throughout museums and archives of Belarus, Poland, Lithuania and France. Thus the monograph is distinguished by an abundance of new information, reproductions of high quality, as well as by the design of the book and elegant shaping of the text and illustrations. The well planned structure of the book is convenient for readers who have various interests. The review of the artist's life and oeuvre is produced in a separate chapter. The biggest part of the book is intended for discussion of the objects which the artist painted. In the discussion the standpoints of art critics and architecture are merged.

This fundamental monograph of V. Levandauskas and R. Vaičekonytė-Kepežinskienė significantly supplements researches of architectural iconography in Lithuania.

Aušrinė Kulvietytė-Slavinskienė
Art Institute, Vytautas Magnus University

Šiomet vasario 19 d. buvo minimas dailininko, kompozitoriaus, intelektualo Napoleono Ordos (1807–1883) 200 metų gimimo jubiliejus. Ta proga menininko gimtajame Varacevičių kaime, Baltarusijoje atidaryta Ordos paveikslų galerija ir muziejus, o Minske surengta jam skirta konferencija. Lietuvos visuomenei menininko kūryba išsamiai pristatyta prieš metus pasirodžiusioje prof. Vytauto Levandausko ir Renatos Vaičekonytės-Kepežinskienės monografijoje *Napoleonas Orda: senosios Lietuvos architektūros peizažai*. Tad, minint menininko gimimo sukaktį, siūlau pavartyti šios monografijos puslapius, prisiminti Ordos kūrybos palikimą ir įvertinti meno tyrininkų darbą.

Mąstant apie žymiausius XIX a. Lietuvos menininkus ir skaitant apžvalginės to laikotarpio dailės studijas, rikiuojasi visa eilė kūrėjų pavardžių, tarp kurių Orda net ne visada minimas. Ar taip atsitinka dėl vis dar fragmentiškų XIX a. Lietuvos dailės istorijos tyrimų, ar dėl to, kad Lietuvos muziejuose mažai yra jo kūrybos pavyzdžių, ar todėl, kad Orda nepriskiriamas prie žymiausiųjų? Atsakymas nėra vienareikšmis. Gimęs bajoriškoje šeimoje, gavęs Napoleono vardą, kuris gali būti susijęs su džiaugsmingu Prancūzijos imperatoriaus laukimu, tikintis išsilaisvinti iš caro valdžios gniaužtų, Orda atstovavo senąją LDK pilietiškumo sampratą. Kaip ir dauguma kitų bajorų jis savo gyvenimu skaudžiai patyrė caro represijas: po 1831 m. sukilimo priverstinėje emigracijoje Paryžiuje išgyveno dvidešimt tris metus (1832–1856), po 1863 m. sukilimo įkalin-

tas Kobrinėje, o jo šeimos turtas – Varacevičių dvaras buvo konfiskuotas. Matė jis naikinamas bažnyčias ir jose sukauptas meno vertybes, nykstančius apleistus bajorų dvarelius. Genamas patriotinių minčių bei skaudaus naikinamos kultūros netekties jausmo, skubėjo piešiniuose įprasminti LDK teritorijoje pasklidusias dvarų sodybas, sakralinius pastatus, apgriuvusias, bet istoriškai svarbias pilies, unikalų miestų ir miestelių urbanistinį vaizdą. Tad jo kūrybos palikimas yra įdomus ne tik dailėtyrininkams, bet ir architektūrologams, kraštotyrininkams, istorikams, todėl ir jo darbų vertė nusakoma ne vien tik dailės istorijos kontekste. Žvelgiant meninių inovacijų prasme dailininkas netaptų išskirtine asmenybe, bet nuoseklus tarsis metraštininko darbas, sušildytas jautriu žvilgsniu į aplinką, suteikia jo kūriniams išskirtinumo, žavi tolydžio vis tobulėjančia atlikimo technika, subtiliai švelniu koloritiniu sprendimu ir svarbiausia – paties objekto pasirinkimu. Pats Orda save laikė dailininku mėgėju, nes nebuvo baigęs akademinų dailės studijų, lankęs tik akvarelininko, architektūros peizažo meistro Pierre'o Girard'o dailės mokyklą Paryžiuje. Kita vertus, bajoriškosios kultūros tradicijoje gebėjimas piešti ir muzikuoti buvo neatskiriama išsilavinimo dalis, dažnai net nesiejama su profesine veikla.

Ordos kūrybinės kelionės tęsėsi per Gardino, Voluinės, Podolės, Minsko, Kijevo, Vitebsko, Kauno, Vilniaus gubernijas, atitinkamai ir jo kūrybinis palikimas bei archyviniai dokumentai pabiro po Lenkijos, Lietuvos, Ukrainos, Baltarusi-

jos, Prancūzijas muzejus ir archyvus. Didžioji dalis jo piešinių (apie 1000) saugoma Krokuvos nacionaliniame muziejuje, o Lietuvoje rasta tik keletas. Todėl lietuvių menotyrininkams, siekiantiems išsamiai pristatyti dailininko kūrybinę biografiją, surinkti jo piešinius, ištirti jų dokumentinį turinį ir įvertinti kūrybos savitumą, kilo tikrai nelengva užduotis, kurios įvykdymui ir monografijos subrandinimui reikėjo daugiau nei dešimtmečio.

Ankstesni Ordos kūrybos tyrinėjimai V. Levandausko ir R. Vaičekonytės-Kepežinskienės monografijoje yra gausiai papildyti naujais duomenimis. Paryžiuje išikūrusiame A. Mickevičiaus muziejuje knygos autoriai atrado pluoštelį menininko korespondencijos su įvairiais asmenimis, kuriame išsiskiria Ordos laiškas filomatui Ignotui Domeikai. Jo vertimas, pateiktas knygos prieduose, atskleidžia Ordos kūrybinius užmojus ir jų priežastis. Menininkas įtikinamai rašo: „Nuo 1856 m. esu gimtajame krašte, o kadangi, kaip žinai, buvau dailininkas mėgėjas, grįžus dingtelėjo laiminga mintis aplankyti mūsų provinciją, tokią brangią mūsų širdims, ir kadangi ji menkai pažįstama patiems tautiečiams, keliaudamas su pieštuku rankoje nupiešiau mūsų buvusios šlovės ir civilizacijos skelveldras.“ Daugiausia naujų faktų menotyrininkai atrado Baltarusijos Nacionaliniame istorijos archyve Gardine. Tai anksčiau niekur nepublikuotas dailininko kelionės į Paryžių dienoraštis ir jo jausmai išlieti išgyvenant artimo bičiulio A. Mickevičiaus netektį, odėje *Adomui mirus*, kuri taip pat yra pirmą kartą publikuojama. Itin įdomus radinys tame pačiame archyve – byla, kurioje sutelkti do-

kumentai, rasti menininko namuose kroatos metu. Gaila, kad ši byla liko nepilnai išnagrinėta ir per mažai cituota. Visgi Ordos anticarinė veikla monografijoje gana plačiai analizuojama, atsekama šios veiklos pradžia nuo Svislovičiaus gimnazijos laikų, kuomet penktos klasės jaunuolis (1822–1823 m.) buvo įsijungęs į slaptą jaunimo draugiją *Aušriečiai*. Tai yra dar vienas naujas ir tikrai ne paskutinis mūsų menotyrininkų atrastas Ordos gyvenimo ir kūrybos faktas.

Knygoje jungiamas dailėtyrinis ir architektūrologinis požiūris. Žvelgiant į Ordos piešinius vertinama jų meninė išraiška, objekto atitikimas natūrai, tiriamas kompozicinės dermės, fantazijos ir realybės santykis. Todėl darbas vyko ne tik muziejuose, archyvuose ir bibliotekose, buvo rengiamos ekspedicijos Ordos kelionių maršrutais. Dailininko pavaizduoti ir šiandien išlikę objektai tirti tikrovėje, ieškota jo pasirinkto žiūros taško. Ekspedicijos padėjo patikslinti menininko kelionių maršrutus, taip atsirado papildoma informatyvi medžiaga – V. Levandausko sudaryti Kauno, Vilniaus, Minsko ir Gardino gubernijose menininko apkeliautų vietovių su nurodytomis datomis žemėlapiai.

Gerai apmąstyta knygos struktūra yra patogi įvairių interesų turinčiam skaitytojui. Atskirame skyriuje pateikta menininko gyvenimo ir kūrybos apžvalga, o kitoje, didžiojoje, monografijos dalyje aptariami atskiri menininko vaizduoti objektai. Senosios Lietuvos architektūros peizažai išskirstyti pagal pagrindinius architektūros tipus: didieji miestai ir miesteliai, pilys, dvarų sody-

bos, sakraliniai pastatai, memorialiniai ir kiti paminklai, kurie išdėstomi abėcėlės tvarka. Gera vaizdo ir teksto dermė leidžia nesunkiai atrasti rūpimą objektą ir jo išsamų istorinį, architektūrologinį, dailėtyrinį apibūdinimą.

Skaitytoją patraukia ir puikus knygos dizainas, elegantiškas teksto ir iliustracijų apipavidalinimas, taip pat išskirtinė geros kokybės reprodukcijų gausa.

Fundamentali V. Levandausko ir R. Vaičekonytės-Kepežinkienės monografija svariai papildo Lietuvoje dar nepakankamai išvystytus architektūros ikonografijos tyrimus. Žinoma, negalima pamiršti Algės Jankevičienės, Algimanto Miškinio indėlio į šią sritį, visgi pagal užmojį ir apimtį aptariamam veikalui prilygtų tik Vlado Drėmos studija *Dingęs Vilnius*.

Aušrinė Kulvietytė-Slavinskienė
Vytauto Didžiojo universitetas